

АНАЛІТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В Україні дуже повільно здійснюється проектна робота у напрямку затвердження національної Концепції сталого розвитку. Тому адекватність завдань екологізації виробництва правам суб'єктів господарювання доцільно вивчати, ґрунтуючись не на офіційній, а на науковій доктрині предмета регулювання господарського законодавства. Наукова доктрина також містить в собі аргументи для перегляду офіційної. Підстави для перегляду обґрунтовуються в ході обговорення концепції модернізації господарського законодавства України.

За доктринами науковців докодифікаційного та раннього кодифікаційного періоду розвитку науки господарського права (Мамутова В.К., Знаменського Г.Л., Щербини В.С. та ін.) безпосереднім предметом регулювання господарського законодавства була господарська діяльність, під якою розуміють процес виробництва і реалізації продукції, провадження робіт і надання послуг, а також забезпечення цього процесу необхідними ресурсами, включаючи природні. На думку Г.Л.Знаменського предметом регулювання господарського законодавства повинні стати не тільки загальні, але і специфічні прояви господарської діяльності в різних сферах економіки (інвестиційний процес, технічне переозброєння й ін.) [1, С. 44], чого і вимагають принципи положення забезпечення вимог стабільного розвитку.

Водночас, коли відображають особливості системи господарського законодавства України, звертають увагу на відповідність його стану не лише вимогам екологізації господарської діяльності, але й віслюму стратегії економічного росту на принципах сталого розвитку.

Перспективу такого підходу було обґрунтовано внаслідок аналізу матеріалів 19-ї спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН в Нью-Йорку (1997 рік). Там відбувся Саміт, на котрому чотири країни (Германія, Бразілія, Сінгапур, ЮАР) з чотирьох континентів запропонували зміни до Уставу ООН в частині визнання двох нових цілей ООН: (1) сталого розвитку і (2) захисту довкілля. Стосовно першої з цілей, тоді багато данини було приділено економічному аспекту проблеми.

Зокрема, своєю спільною заявою ці країни закликали всіх “створити міжнародне економічне середовище, яке б сприяло реалізації “Порядку денного на ХХІ століття”. Германія як один із світових економічних лідерів виступила із закликом до індустриальних держав: здійснювати свою економічну політику з особливою відповідальністю.

Нашою країною позитивно було сприйнято вказану заяву і зразу ж після конференції, тобто ще у 1997 році було розроблено проект концепції сталого розвитку з двох розділів і автономних програм стосовно (1) економічного розвитку і (2) захисту довкілля.

Лійсно, численні прояви бізнесу відбуваються в межах господарського правопорядку. Тому стан його охорони і захисту вказує наскільки слід модернізувати господарське законодавство, аби воно виконувало свою допоміжну роль в забезпеченні вимог сталого розвитку.

Ознакою наступні факти підтверджують, що “сталий” (збалансований) розвиток в нашій країні не досягнуто й досі.

По-перше. Реальні потужності для видобутку нафти, газу, залізних, марганцевих, титанових та інших природних ресурсів стратегічної значимості мають лише вертикально-інтегровані системи, але відкриті конкурси на розробку їх родовищ довгий час блокувалися з причин енергозалежності країни.

По-друге. В сучасній Україні щорічно в господарський оборот залучається близько 1,5 млрд.т. природних ресурсів, але значна їх частина не використовується з оптимальним результатом. Наша країна використовує в рік близько 75-76 млрд.куб.м газу, з них – 7-8 млрд.куб.м становлять технологічні витрати, якими, без належних для того підстав, поглинаються й наслідки неправомірного поводження з ним в сфері господарювання.

По-третє. Не достатньо вираженою є регулююча діяльність держави у створенні умов економічного використання підприємцями обмежених природних ресурсів. Не отримується максимальна користь від вторинної сировини. Вона довгий час вона не враховувалася і не контролювалася. Були відсутні баланси її заготівлі і споживання у господарському комплексі України.

Ціль статті – переконати дослідників у можливості забезпечення росту національної економіки внаслідок надання наукових рекомендацій стосовно залучення відповідних господарсько-правових засобів активізації резервів економічного росту при екологізації прав суб'єктів господарювання.

Наприклад, у Нідерландах законодавчо закріплена концепція стійкого економічного і соціального росту. Новизна постановки даної проблеми підтверджується тим фактом, що система елементів господарського правопорядку в складі якого значна роль належить функціям одноіменної галузі законодавства, не розглядалася раніше як інструмент реалізації довгострокових проектів стабільного росту. В запропонованому ракурсі не досліджувався й предмет господарського права.

Отже створення нової господарсько-правової методології модернізації господарського законодавства зможе

конструктивно модифікувати Концепцію, представлену в уявленні її укладачів так, як вона запропонована в Національній доповіді 1999 року. Якщо інструменти і механізми оновлення збудувати на наукових економіко-правових засадах, то господарському законодавству належатиме провідна роль не лише у забезпеченні відповідної спрямованості правового регулювання суспільних відносин у відповідності з предметом галузі, але й місія стимулювання їх на виконання конституційного припису ч.4 ст.13 Конституції України про забезпечення соціальної спрямованості економіки.

Термін “модернізація” законодавства і права у контексті співвідношення з цілями і задачами його пристосування до сучасних умов дійсності, тоб-то оновлення, широко вживається в юридичній літературі. Наприклад, цілями і завданнями Єдиноподібного торгового кодексу США є: спрощення, уточнення і модернізація права, яке регулює торгівельні угоди операції [2, С.199].

Таке явище як стабілізація економічних відносин привернуло до себе увагу сучасної науки господарського права ще на початку 90-х років. Це був виклик на програму дій Верховної Ради України і Уряду України, а також офіційних і неофіційних рекомендацій з макроекономічної стабілізації. Важливим засобом макроекономічної стабілізації є господарський правопорядок.

Господарський правопорядок уособлює гармонійно пристосовані інструменти правового простору і регулятивного середовища. Тому при модернізації господарського законодавства з метою еволюційного підвищення рівня відносин використання товарних земель та інших природних ресурсів є забезпечення пристосованості вказаної галузі до цілей забезпечення належного функціонування господарського правопорядку. Вказаному завданню підкорена аналітико-правова цілісність предмета ГК України. Але оборот і використання товарних ресурсів, якими опікується держава, стосовно стану проблеми встановлення і підтримання господарського правопорядку, недостатньо аналізувати лише у постановочному плані, вказуючи на певну новизну в комплексі окремогалузевих проблем юриспруденції.

Дійсно, в теорії господарського законодавства ще не знайшло відображення опредмечування тих явищ дійсності та зв'язків між ними, у якості котрих проявляються повною мірою знання про внутрішні закономірності існування господарського порядку. Тому забезпечення його стабілізації пропонується розглядати як шлях господарсько-правового створення умов для росту національної економіки. Умови екологізації норм, про які йдеться в ст.148-154 ГК України [3], мають гарантувати задоволення економічних інтересів нинішніх суб'єктів господарювання в забезпеченні їх діяльності природними ресурсами і не ставити під загрозу інтереси майбутніх суб'єктів господарських прав. Таке соціально-прогресуюче призначення господарського правопорядку обороту і використання природних ресурсів співпадає з характеристикою загального правопорядка.

В.В.Борисов виділяє функції, які правопорядок приречений виконувати:

1. Взаємодія з зовнішнім середовищем, впорядкування і стабілізація тих великих систем, складовим елементом яких він є. Чим досконаліше і міцніше правовий порядок, тим рішуче він відкидає негативний вплив на нього зовні.

2. Збереження і вдосконалення правопорядку. Ця діяльність спрямована “на себе” як на цілісне утворення, яке дозволяє зберегти якісну визначеність. Стабільність і збереження системи забезпечується її власними функціями [4, С. 548-549].

Якщо виходити з їх сутності то можна провести паралелі із господарським правопорядком, завдяки чому останній можна вважати цільовим результатом упорядкованості об'єктивно обумовленого стану організаційно-майнових відносин, який характеризується гармонією регулятивного середовища і правового простору. Свої юридичні властивості він бере від законів і правових цінностей. Тому в ньому і може найефективніше відбуватися реалізація законних інтересів суб'єктів і учасників господарських відносин.

За визначенням Г.Л.Знаменського господарський правопорядок є нормативною частиною суспільного господарського порядку. Існують думки, що останній є доктринальним поняттям, а господарський правопорядок – легалізованим його втіленням (наприклад, так вважала Г.В. Пронська). Це не відповідає нашому уявленню про вказані терміни. Судити про їх зміст і сутність, доцільно, виходячи із закріплення вказівки на них в ГК України. Там простежується різний підтекст спеціального призначення кожного з них. Порівняльний аналіз суспільного господарського порядку і господарського правопорядку, будучи важливою проблемою, не є предметом даного дослідження.

Відомо, правовий господарський порядок в Україні спирається на: право власності Українського народу на землю, її надра, водні та інші природні ресурси в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони; на праві кожного громадянина користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону; на обов'язкові використання власності в інтересах людини і суспільства; на економічній різноманітності, праві кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом; на державному захисті прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, обмеженні монополізму і недопущенні недобросовісної конкуренції, на рівності усіх суб'єктів права власності перед законом; на державному забезпеченні екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України; на взаємовигідному співробітництві з іншими країнами; на державному забезпеченні соціальної спрямованості економіки [3, ст. 5].

Порушення правового режиму господарського використання природних ресурсів приводить до завищення собівартості продукції та не сприяє зміцненню національної економіки.

В.Ф. Опришко вважав головною ознакою процвітаючої економіки так як і необхідною умовою підйому добробуту народу підвищення якості вітчизняної продукції. Будучи самим об'єктивним і узагальнюючим показником організації виробництва, якість продукції залишається одним із самих вразливих місць нашої економіки [5, С. 174]

Марнотратство природних ресурсів та погіршення якості довкілля завдає шкоди інтересам українського суспільства. Тому поняття "використання природних ресурсів" для багатьох галузей права є таким, через яке розкриваються юридичні інститути здійснення загального і спеціального природокористування та встановлюються умови юридичної відповідальності суб'єктів господарювання. Дане поняття має зміст, який формується внаслідок сприйняття вказаною категорією специфічних галузевих особливостей екологізації прав суб'єктів господарювання.

Для поглибленого осмислення зазначених у ст. 148 ГК України особливостей, коли йдеться про правовий режим використання ресурсів у сфері господарювання з'явилися нові підстави. Вони виникли з прийняттям Господарського кодексу, який об'єднав у єдину конструкцію комплекс правових засобів впливу на поведінку двох категорій осіб: суб'єктів, які використовують природні ресурси у сфері господарювання; органів місцевої влади, органів місцевого самоврядування та інших учасників господарських відносин, наділених виконавчою владою.

Таким чином, в теоретичному обґрунтуванні правового регулювання дій, що поглинаються поняттям використання, з'являється питання: якими є цілі та засоби екологізації правового режиму використання природних ресурсів у сфері господарювання. Виходячи з того, що зазвичай, мова йде про правовий режим об'єктів та матеріальних ресурсів, яким опосередковується характер та обсяг прав по відношенню до об'єкта, а не процесу його використання [6, С. 218-249, С.267-295], закріплення у ст. 148 ГК категорії "правовий режим використання" спонукає до вирішення нових наукових завдань. Зокрема, обумовлених необхідністю визначення спрямованості правового регулювання, спираючись на норми, в суть яких закладена ціль екологізації господарювання.

Проведений аналіз дозволив встановити неадекватність правового регулювання господарських відносин з використання природних ресурсів. Перехідний висновок: коли в правове регулювання лише входять самі по собі екологічні вимоги (як задані якісні вимоги до процесу виконання робіт, надання послуг, виготовлення товарного продукту), як це видно із ст.150-152 ГКУ, але до зміни зобов'язань, статусу або, в цілому, правового положення суб'єкта це не призводить, то не існує підстав вважати таке правове регулювання належним.

Звідси слід шукати й корінь проблеми заподіяння неправомірної шкоди навколишньому середовищу. Він зовсім не в кількості норм господарського законодавства, передбачених потребою дотримання стандартів якості і інших екологічних норм, а у відсутності філософії спільності (рос - "общности") різногалузевих засобів забезпечення вимог сталого розвитку, які б максимально були підкорені правовому режиму створення майнової основи господарювання і укладання угод про господарський обіг природних ресурсів.

Отже, практичну цінність для екологізації правового регулювання відносин з використання природних ресурсів в сфері господарювання має такий підбір правових засобів в одному нормативному акті, а саме ГК України як реєстрація інвестицій, ліцензування, інвентаризація, паспортизація, господарські угоди та договірні конструкції угод про розподіл продукції, правова робота, юридична служба, обмеження зміни статусу господарського суб'єкта з іноземними інвестиціями, коло обов'язкових зобов'язань, які надсилаються Оператору спільної діяльності, юридична відповідальність.

Література

1. Знаменский Г.Л. Хозяйственное законодательство Украины. Формирование и перспективы развития. Киев: Наукова думка.1996.-С.44
2. Бугаёв А.Ю., Макарова О.А., Попондопуло В.Ф. Коммерческое право зарубежных стран: Учебное пособие / Под общ. ред. В.Ф. Попондопуло.- СПб.: Питер.,-2003.- с.199.
3. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - №18-22. - Ст.144.- ст.5
4. Борисов В.В. Функции правопорядка. Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах. Под ред. проф. Н.М.Марченко. Том 2. Теория права.- М.:Издательство "Зерцало",- 1998.- С. 548-549.
5. Качество продукции и право / Опришко В.Ф. (руководитель авт. Коллектива и отв. ред.), Опришко В.Ф., Новосёлов В.И., Огрызков В.М.- К.: Политиздат Украины,-1988.- 179 с.
6. Коммерческое право. В 2 ч.: Учебник / Под ред. В.Ф. Попондопуло, В.Ф. Яковлевой.- 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2002.- Ч.1.-518с.